

УДК 338.22(510)

DOI 10.58649/1694-8033-2024-2(118)-4-11

**БЕЙШЕЕВА А.А., КЕНЕШБЕКОВА Б.Э.**  
Ж. Баласагын атындагы КУУ  
**БЕЙШЕЕВА А.А., КЕНЕШБЕКОВА Б.Э.**  
КНУ имени Ж. Баласагына  
**BEISHEEVA A.A., KENESHBEKOVA B.E.**  
KNU named after J. Balasagun

## **КЫТАЙДАГЫ УЛУТТУК СТРАТЕГИЯЛЫК ПЛАНДАРДЫН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

**ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО СТРАТЕГИЧЕСКОГО  
ПЛАНИРОВАНИЯ В КНР  
FEATURES OF NATIONAL STRATEGIC PLANNING IN CHINA**

**Кыскача мүнөздөмө:** Бул макалада Кытайдын стратегиялык аймактык пландоосу талданат, анткени бүгүнкү күндө Кытай дүйнөдөгү эң өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн бири. Бул макаланын максаты Кытайдагы стратегиялык пландаштыруунун негизги ыкмаларын карап чыгуу болгон. Изилдөөнүн объектиси Кытайда стратегиялык пландаштырууну ишке ашыруудагы ийгиликтүү тажрыйбалар болгон. КЭРдеги стратегиялык пландаштыруунун учурдагы системасы узак, орто жана кыска мөөнөттүү өнүгүүнү эске алат жана Илимдер академиясынын, Мамлекеттик кеңештин илимий борборлорунун жана Кытайдын Өнүктүрүү жана реформалоо комитетинин эксперттеринин жардамы менен түзүлөт. Региондорду өнүктүрүү стратегиялары заманбап глобалдык тенденциялардын өзгөчөлүктөрүн эске алат, алардын өздүк ресурстарын жана өнүгүү темптерин баалоо жана ар кандай борбордук жана аймактык бөлүмдөрдүн пайдалануу баалоолорун камтыйт. Кытайдын ар бир аймагы үчүн саясат ар түрдүү жана объективдүү (географиялык) жана субъективдүү факторлор менен аныкталат. Райондун социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн стратегиясын түзүү маселелери, негизги концепциялар, маңызы, региондун социалдык-экономикалык өнүгүү стратегиясын иштеп чыгуунун ар кандай жолдору каралат. Рыноктук экономикада региондун турмушунда стратегиялык пландаштыруунун ролу, субъектте болуп жаткан бардык процесстердин ийгиликтүү иштеши үчүн анын зарылчылыгы аныкталат.

**Аннотация:** В данной статье представлен анализ стратегического регионального планирования в Китае как одном из самых развивающихся государств в мире. Целью данной статьи является рассмотрение основных подходов к стратегическому планированию в Китае. Объектом исследования стали успешные практики реализации стратегического планирования в Китае. Действующая система стратегического планирования в КНР учитывает долго-,

средне- и краткосрочное развитие и составляется с помощью экспертов Академии наук, исследовательских центров Госсовета и Комитета по делам развития и реформ КНР. Стратегии регионального развития учитывают особенности современных мировых тенденций, оценивают собственные ресурсы и темпы развития и используют оценки различных центральных и региональных ведомств. Политика в отношении каждого региона Китая отличается и определяется как объективными (география), так и субъективными факторами. Рассмотрены вопросы формирования стратегии социально-экономического развития региона, основные понятия, сущность, различные подходы к разработке стратегии социально-экономического развития региона. Определена роль стратегического планирования в жизни региона в условиях рыночной экономики, его необходимость в успешном функционировании всех процессов, происходящих в субъекте.

**Abstract:** This article will analyze China's strategic regional planning, because Today, China is one of the most developing countries in the world. The purpose of this article was to review the main approaches to strategic planning in China. The object of the study was successful practices in implementing strategic planning in China. The current strategic planning system in the PRC takes into account long-, medium- and short-term development and is compiled with the help

of experts from the Academy of Sciences, research centers of the State Council and the Committee for Development and Reform of the PRC. Regional development strategies take into account the characteristics of modern global trends, assess their own resources and rates of development, and use assessments of various central and regional departments. Policies for each region of China are different and determined by both objective (geography) and subjective factors. The issues of forming a strategy for the socio-economic development of the region, basic concepts, essence, and various approaches to developing a strategy for the socio-economic development of the region are considered. The role of strategic planning in the life of the region in a market economy is determined, its necessity for the successful functioning of all processes occurring in the subject.

**Негизги сөздөр:** стратегиялык пландаштыруу; аймак; аймактык пландоо; беш жылдык план; ресурстар; узак мөөнөттүү, орто мөөнөттүү, учурдагы пландаштыруу; кытай стратегиясы; ИДП; инновация.

**Ключевые слова:** стратегическое планирование; регион; региональное планирование; пятилетка; ресурсы; долгосрочное, среднесрочное, текущее планирование; китайская стратегия; ВВП; инновации.

**Keywords:** strategic planning; region; regional planning; five-year plan; resources; long-term, medium-term, current planning; Chinese strategy; GDP; innovation.

Мамлекетте стратегиялык пландаштыруу – мамлекеттин артыкчылыктуу максаттарына жетүүгө багытталган башкаруу механизми, анын ичинде Кытай Эл Республикасынын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн максаттарын коюу,

болжолдоо жана пландаштыруу процесстери. Улуттук максаттарга жетүүнүн мониторинги жана региондук масштабда көптөгөн социалдык-экономикалык кыйынчылыктарды жана социалдык турмуштун чөйрөлөрүн козгогон милдеттерди чечүү механизми.

Бүгүнкү күндө ар бир өлкөнүн экономикасы дүйнөдө үстөмдүк кылууга умтулуп, узак жылдар бою экономикалык чөйрөдө биринчи позицияларды сактап келет. Буга өлкөнүн ички жана тышкы экономикасында гана эмес, ошондой эле ар түрдүү тармактарда пландаштыруу да шарт түзүп жатат. Аймактык пландоо региондук деңгээлдеги экономикалык, укуктук, финансылык мамилелерди, башкаруу механизмдерин изилдейт. Аймакты ар кандай категориялар боюнча аймактарга бөлүү райондоштуруу деп аталат. Аймак - административдик чек аралардагы аймак.

Анын саясий жана административдик башкаруу органдары бар. Стратегия – бул узак мөөнөттүү келечекте башкаруунун негизги максаттарына жетүү үчүн багытталган иш- аракеттер системасынын аныктамасы. Бул азыркыдан келечекке алып баруучу жолду тандоо. Стратегиялык пландаштыруунун баштапкы чекити болуп объекттин учурдагы абалы, анын социалдык-экономикалык мүмкүнчүлүктөрү саналат. Стратегиялык пландаштыруу келечекти аң-сезимдүү жана демилгелүү пландаштырууга жана кайсы бир убакта болгон айрым окуяларга жооп катары кырдаалга жараша иш-аракет кылууга мүмкүндүк берет [1].

Стратегиялык пландоо – бул стратегиялык планды иштеп чыгуу процесси башкаруунун максаттарын жана критерийлерин түзүү, көйгөйлөрдү жана өнүгүү чөйрөсүн талдоо менен, стратегиялык идеяларды жана атаандаштык артыкчылыктарды иштеп чыгуу, сценарийлерди тандоо жана өнүгүүнүн негизги стратегиялары, социалдык-экономикалык өнүгүүнү болжолдоо, эсептөө ресурстук жана инвестициялык муктаждыктар, аймактык бюджетти түзүү, өнүктүрүү камсыз кылуу үчүн максаттуу комплекстүү программалар жана калктын жашоо сапатын эсептөө аймактын натыйжалуу иштеши.

Стратегиялык региондук пландаштыруунун актуалдуулугу мамлекеттик стратегиялык башкаруунун оперативдүү ыкмаларын тандоо процессинде, туруктуу экономикалык өсүштүн калыптанышына, жашоонун сапатына көмөктөшүү жана коопсуздукту камсыз кылуу процессинде жатат. Чынында эле, бүгүнкү күндө эң өнүгүп келе жаткан мамлекеттердин бири Кытай, бул макалада бул мамлекеттин стратегиялык аймактык пландоосу талданат.

Кытай Эл Республикасына беш провинциялык автономиялуу шаар, жыйырма үч провинция, борбордон башкарылган төрт шаар жана эки атайын административдик район кирет. Кытай Эл Республикасынын негизги мамлекеттик органы – Эл өкүлдөрүнүн бүткүл кытайлык жыйыны (БХК).

Анын курамына облустардын, автономиялуу областтардын, борбордон баш ийген шаарлардын өкүлчүлүктөрүнөн жана куралдуу күчтөрдөн шайланган депутаттар кирет. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы болуп Эл өкүлдөр жыйыны (ЭКЖ) саналат, алар бул административдик бирдиктердин олуттуу маселелери боюнча чечимдерди кабыл алууга укуктуу. SNPs жергиликтүү

эрежелерди кабыл алат. Бардык жергиликтүү элдик бийликтер Мамлекеттик Советтин бирдиктүү жетекчилиги астында болуп, өздөрүнүн территориясында административдик иштерди жүргүзүшөт.

Кытайда аймактык пландаштыруунун төмөнкү түрлөрү колдонулат [2]:

1. Программалык пландаштыруу – бул башка пландарга жетекчилик кылуучу эл чарбасын өнүктүрүүнүн стратегиялык программасын комплекстүү даярдоо.

2. Эң маанилүү объекттерди пландаштыруу мамлекеттик жөнгө салууну талап кылган чарбалык иштин ар кандай түрлөрүн аныктоо болуп саналат.

3. Тармактык пландаштыруу – бул бардык тармактардын маанилүү техникалык- экономикалык өзгөчөлүктөрү, ошондой эле өлкөдөгү ар бир конкреттүү тармактык системадагы өзгөрүүлөрдүн тенденциялары жана жергиликтүү бийлик органдары тарабынан айрым аймактар боюнча пландарды түзүү.

Аймактык пландаштыруунун ар бир түрү Кытайдын пландарын ишке ашырууга байланыштуу процесстерге дуушар болот. Алар беш негизги этапка бөлүнөт:

1. Программаны иштеп чыгуу.
2. Негизги объектилердин пландарын иштеп чыгуу.
3. Тармактык программаларды түзүү.
4. Аймактык программаларды түзүү.
5. Программаларды оңдоо.

Кытайда болжолдоо жана стратегиялык пландоо өнүгүүнүн бир катар этаптарынан өттү. 1980-жылдарга чейин сандык пландаштыруу үстөмдүк кылып, андан кийин мамлекеттик болжолдоо жана пландаштыруу системасынын жаңы багыты башталып, социалдык чөйрөгө өзгөчө көңүл бурулган. XX-кылымдын 90-жылдарында пландаштыруунун узак мөөнөттүү жаңы формасы колдонула баштаган.

Кытай Эл Республикасында да пландаштыруунун төрт деңгээли болгон – улуттук, тармактык, территориялык жана жалпы ишканалык жана пландаштыруунун бардык түрлөрү өз ара ичинде байланышкан. Бара-бара региондук жана тармактык пландаштыруу маанилүү роль ойной баштады.

Кытайда калыптангандан баштап жана азыркыга чейин пландоо үч түргө бөлүнөт:

1. Узак мөөнөттүү (10 жыл же андан көп).
2. Орто мөөнөттүү (5 жыл).
3. Учурдагы (бир жылга).

Узак мөөнөттүү пландаштыруу программалык мүнөзгө ээ. Стратегиялык максаттар, өнүгүүнүн темптери, өлкөнүн экономикалык жана социалдык өнүгүшүнүн эл чарба пропорциялары, негизги көрсөткүчтөр жана капиталдык курулуштун негизги долбоорлору, өндүргүч күчтөрдү жайгаштыруунун негизги көрсөткүчтөрү аныкталып, мамлекеттик программалар иштелип чыгат.

Орто мөөнөттүү пландаштыруу узак мөөнөттүү пландаштырууга негизделет жана так мөөнөттөрдү белгилейт. Беш жылдыктын мезгилинде негизгилери – беш жылдыктын эл чарба пропорциялары, өнөр жайын жана айыл чарбасын өнүктүрүүнүн көрсөткүчтөрү жана өсүш темптери, калктын турмуш деңгээлин жогорулатуу, негизги өндүрүшкө инвестициялардын масштабдары, активдер, жана социалдык чөйрөнү өнүктүрүү.

Жылдык пландаштыруу эң конкреттүү, анын мазмуну беш жылдыкка караганда толук. Жылдык планы даярдоо учурунда финансылык, валюталык-кредиттик баланстарды, материалдык ресурстардын баланстарын, жумушчу күчүн аныктайт ж.б.

Кытайда эң кеңири таралган пландоо түрү орто мөөнөттүү пландаштыруу болуп эсептелет. Бул беш жылдык пландарды Кытай Эл Республикасынын жогорку закон чыгаруучу органы – Эл өкүлдөрүнүн бүткүл дүйнөлүк чогулушу (БХК) кабыл алат. Негизги пландарды Кытай Эл Республикасынын өнүктүрүү жана реформа боюнча мамлекеттик комитети алдыга койгон. Анын ыйгарым укуктарына орто жана узак мөөнөттүү өнүгүү стратегиясын түзүү кирет.

13-беш жылдыктын негизги милдети – бардык жерлерде орточо жыргалчылык коомун куруу. Ал эми жакырчылыктан кутулуу «үч татаал күрөштүн» башында турган. Эми 14-беш жылдык планга ылайык, биз орточо өнүккөн коомдун жетишкендиктеринин негизинде байытабыз. Негизги максат – 2035-жылга чейин социалисттик жаңылоону аяктоо. Ал үчүн өнүгүүнүн жаңы структурасын иштеп чыгып, анын сапатын жогорулатуу керек. Демек, мисалы, кош жүгүртүү стратегиясы – бири-бирин колдоо эки схемалар, тышкы жана ички. Ошентип, жаңы беш жылдыктын тапшырмалары келечектеги жогорку сапаттагы өнүгүүгө старт берет».

Кытай Эл Республикасынын өнүктүрүү жана реформа боюнча мамлекеттик комитети экономиканын баштапкы, экинчи жана үчүнчү сегменттерин өнүктүрүү саясатын иштеп чыгат, социалдык-экономикалык өнүгүүнү жөнгө салат жана мониторинг жүргүзөт. Бүгүнкү күндө Кытай он үч беш жылдык планы аткарып, 2021-жылдан баштап 14-беш жылдыкты аткарууга өттү. 2020-жылдын 26-октябрынан 29-октябрына чейин Пекинде КПК 19-БКнын бешинчи пленуму болуп өттү. Пленумду Борбордук Комитеттин Саясий бюросу жетектеди.

Пленум Кытайдын 14-беш жылдык улуттук социалдык-экономикалык өнүгүү планын (2021-2025) жана 2035-жылга карата узак мөөнөттүү максаттарды талкуулады. КПК Борбордук Комитетинин Генеральный секретары Си Цзиньпин өз сөзүндө Кытайдын жакынкы жылдардагы өнүгүүсүнүн негизги багыттарын белгиледи. Си Цзиньпиндин жаңы доордогу кытайлык өзгөчөлүктөргө ээ социализм жөнүндөгү идеялары азыркы Кытайда тез өнүгүп жатат [3].

14-беш жылдыктын мезгили (2021-2025-жылдар) биринчи жүз жылдык максатка, атап айтканда, Кытайда орточо бакубат коомду толук курууга жетишкенден кийинки биринчи беш жылдык болуп саналат.

Жаңы беш жылдык планын чыгышы менен КНР өнүгүүнүн ыңгайлуу кырдаалынан пайдаланып, жаңыланган социалисттик мамлекетти комплексттик куруунун жана экинчи жүз жылдыктын милдеттерин турмушка ашыруунун жаңы жолуна түштү, ал планын орточо өнүккөн өлкөлөрдүн деңгээлине жеткенин билгизет.

Документ 19 бөлүмдөн, 65 бөлүмдөн жана 192 параграфтан турат жана Кытайдын жогорку сапаттагы өнүгүүсүнө ар тараптуу көмөк көрсөтүүнүн чоң планы болуп саналат. Анын долбоорун иштеп чыккандар биринчи жолу беш жылдык мөөнөткө ички дүң продуктунын (ИДП) өсүү максатын белгилөөдөн баш тартышты. ИДП өлкөнүн экономикалык өнүгүү деңгээлинин негизги көрсөткүчү

болуп саналат, татаал мүнөзгө ээ жана эң көп көңүл бурат.

14-беш жылдыктын программасында ИДП негизги көрсөткүч болуп калууда, ошону менен бирге анын орточо жылдык өсүшү «акылга сыярлык чектерде калууга жана конкреттүү кырдаалга жараша жыл сайын оңдолуп турууга» тийиш экендигин баса белгиледи. Бул формулировка беш жылдык пландарды түзүүнүн тарыхында биринчи жолу пайда болду.

14-беш жылдык план Кытайдын биринчи беш жылдык планы катары модернизацияланган социалисттик мамлекетти ар тараптуу куруунун планы катары экономикалык өнүгүү, инновация аркылуу өнүгүү, элдин жыргалчылыгы, экология жана коопсуздук сыяктуу 5 категориядан 20 көрсөткүчтү камтыйт жана Кытайдын контурларын өнүктүрүүсүн түзөт.

Мурдагы беш жылдыктардагыдай эле жаны беш жылдыкта «экономикалык өнүгүү» көрсөткүчтөрү биринчи орунга коюлган. Бирок документти иштеп чыгуучулар экономиканын орточо жылдык өсүшү “акылга сыярлык чектерде калууга жана конкреттүү кырдаалга жараша жыл сайын белгиленүүгө” тийиш экенин баса белгилеп, 5 жылдык мөөнөткө ИДПнын өсүү багытын белгилөөдөн баш тартышты. Кытайдын беш жылдык пландарын түзүүнүн тарыхында биринчи жолу пайда болгон бул ыкма негизинен сапатка умтулгандыгын көрсөтөт жана анын так санын көрсөтпөйт.

14-беш жылдык планга ылайык КНР фундаменталдуу изилдөөлөрдү стимулдаштыруу боюнча 10 жылдык иш-чаралардын планын иштеп чыгат жана ишке ашырат. Өлкө биринчи жолу фундаменталдык изилдөөлөргө инвестициялардын илимий изилдөөлөргө жана иштеп чыгууларга чыгашаларына карата катышын белгиледи, ал 2025-жылга карата 8%дан ашууга чейин өсөт. Бул Кытай фундаменталдык изилдөөлөргө көбүрөөк көңүл буруп жатканын ачык көрсөтүп турат. 14-беш жылдыктын 20 негизги көрсөткүчүнүн 7-си калктын турмуш-тиричилигине жана жыргалчылыгына түздөн-түз байланыштуу, алардын саны мурдагы беш жылдыктарга салыштырганда эң жогорку пропорцияга жетти.

Бул 7 көрсөткүч иш менен камсыз кылуу, киреше, билим берүү, саламаттыкты сактоо, карыларды кароо, балдарды багуу ж.б. камтыйт. Ошондой эле үч жаңы көрсөткүч кошулду, тактап айтканда, шаарларда жана шаарларда катталган жумушсуздуктун деңгээли 5,5% чегинде, миң калкка карата көзөмөлгө алынышы керек. 3 жашка чейинки балдарды багуу боюнча мекемелерде лицензиясы бар 3,2 врач (фельдшер) жана 4,5 орун болууга тийиш [2]:

14-беш жылдыктын ичинде Кытай орто жаштагы демографиялык стадияга кириши күтүлүүдө. 14-беш жылдык пландын долбоорунда өлкөдө коомчулуктун проблемалары каралып, калктын карышына активдүү аракеттенүү боюнча өкмөттүк стратегия белгиленген. Кытай карыларга кам көрүү боюнча мамлекеттик кызматтарды жигердүү өнүктүрүүгө, улгайган үй-бүлөлөрдү, кардарды жана карылар мекемелерин координациялоону камтыган,

медициналык кызмат менен саламаттыкты сактоону бириктирген карылар үчүн кызмат көрсөтүү системасын курууга ниеттенүүдө. Мындан тышкары, КЭР карыларды үйүндө тейлөө тармагын өркүндөтөт, улгайган адамдар үчүн мамлекеттик инфраструктураны трансформациялоого көмөктөшөт, улгайган адамдарды тейлөөнүн потенциалын жана деңгээлин жогорулатат [5]:

Беш жылдыкта биринчи жолу КНР коопсуз өнүгүү боюнча атайын главаны түздү. Беш жылдыктын негизги көрсөткүчтөрүнө биринчи жолу эки милдеттүү көрсөткүч – азык-түлүк жана өнөр жай өндүрүшүнүн комплекстүү кубаттуулугу киргизилген.

2025-жылы тамак-аш өндүрүшүнүн жалпы кубаттуулугу 650 миллион тоннадан ашык, ал эми комплекстүү энергетикалык өндүрүш көмүр эквивалентинде 4,6 миллиард тоннадан ашык отун эквивалентинде болот. Бул өнүгүү менен коопсуздуктун интеграциясынын толук көрүнүшү [6].

20 негизги көрсөткүчтөр мурункулардын уландысы гана эмес, мезгилдин талабына ылайык өркүндөтүү жана инновация болуп саналат, ошондуктан алар экономикалык жана социалдык өнүгүүнүн азыркы реалдуулугуна жана өлкөнүн өнүгүү муктаждыктарына ого бетер шайкеш келет өлкөнүн кийинки беш жылдын ичинде.

Биринчи кезекте 2035-жылга чейин Кытайды социалисттик модернизациялоого жетишүү милдети турат. Ал Кытайдын экономикалык жана технологиялык потенциалын өнүктүрүүнү жана чындоону, ошондой эле жаңы индустриализацияны өнүктүрүүнү камтыйт. Кытайдын башкаруу системасын модернизациялоого, ошондой эле жашыл өнүгүү жана экология маселелерине, “жашыл тоолор жана изумруд суулары – баа жеткис байлык” концепциясына көп көңүл бурулууда.

Маанилүү аспект реформаларды тереңдетүү жана ачыктык, анын ичинде атаандаштык чөйрөсүндө, менчик укугун коргоо системасын реформалоо жана өндүрүш факторлорун рынокко багытталган бөлүштүрүү болуп саналат. Айыл чарбасын, айыл-кыштакты өнүктүрүүгө да катуу көңүл бурулууда. Заманбап фискалдык, салыктык жана финансылык системаны түзүү, анын ичинде санариптик валюта чөйрөсүндө илимий-изилдөөлөрдү өнүктүрүү пландаштырылууда.

Улуттук стратегиялык илимий-техникалык күчтү, билимди жана маданиятты чындоо, Кытайды илимий-техникалык держава катары өнүктүрүү, экономикадагы инновациялык факторду, анын ичинде негизги технологиялар үчүн күрөштү жогорулатуу, ошондой эле инновациялык чынжырлардын эффективдүүлүгүн жогорулатуу күн тартибинин алдында турат.

Ошентип, жыйынтыктап айтканда, бүгүнкү күндө Кытай Эл Республикасынын стратегиялык пландаштыруу системасынын мындай мүнөздүү өзгөчөлүгүн баса белгилеп кетүүчү нерсе:

- экономиканы өнүктүрүүнү башкарууга мамлекеттин кийлигишүүсүн кыскартууга жалпы көңүл буруу;

- Кытай Эл Республикасын өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарын бекитүүдө социалисттик риториканы жана партиялык жетекчиликтин жетектөөчү ролун сактоо менен мамлекеттик жөнгө салуунун жана бизнести стимулдаштыруунун батыш концепцияларын жана ыкмаларын активдүү колдонуу;

- узак мөөнөттүү программалардын айкалышы жана аларды өлкөнүн өнүктүрүүнүн беш жылдык жана жылдык пландарында ишке ашыруу.

### **Колдонулган адабияттар**

1. Актуальный опыт зарубежных стран по развитию государственных систем стратегического планирования / А.В. Клименко, В.А. Королев, Д.Ю.

Двинских, Н.А. Рычкова, И.Ю. Сластихина. Часть 2. – Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2016.

2. Ван Юйшань, Новикова И.В. Стратегическое планирование экономического развития Китая // Стратегирование: теория и практика, 2022, т. 2, № 3, с. 293-303.

3. Не Юнью. Стать лидером – внутренняя логика экономической стратегии Китая. – СПб.: ИПЦ СЗИУ РАНХ и ГС, 2022, 238 с.

4. Коротаяев Е.А. Региональное управление и территориальное планирование: Учебно-методическое пособие. – Ижевск, 2019, с. 23-47.

5. Табуева Е.Ю. Система стратегического планирования в Китайской Народной Республике // Молодой ученый, 2020, № 42 (332), с. 138-141. – Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/332/74204/>

6. 14-я пятилетка Китая. – Режим доступа: // <https://russian.cgtn.com/t/VfJEA-cA-HEA/DafBIA/index.html>

7. Ма Лунцзюн. Совместное участие: оптимальная модель участия общественных организаций в управлении сельскими районами Китая // Вестник КНУ, 2024, № 1(117), с. 292-299.